

MAKTABGACHA TA'LIMDA MADANIY XILMA-XILLIK VA BAG'RIKENGLIKNI OSHIRISHDA MILLIY QADRIYATLARNING O'RNI

Xudayberganova Dilfuza Marimboyevna

25-sonli davlat maktabgacha ta'lim
tashkiloti direktori

Annotatsiya: Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish orqali madaniy xilma-xillik va bag'rikenglik (tolerantlik)ni shakllantirish masalasi ko'rib chiqiladi. Tahlil qilinadi: milliy qadriyatlar tushunchasi, bag'rikenglik va madaniy xilma-xillikning maktabgacha yoshdagi bolalarda shakllanishi, hamda pedagogik muhitda ular o'rtasida uyg'unlik yaratishning metodik jihatlari. O'zbekistonning hozirgi ta'lim siyosati, mavjud pedagogik tajribalar va amaliyotlar asosida bag'rikenglikni targ'ib qilish yo'llari muhokama qilinadi. Xulosa sifatida, milliy qadriyatlarni saqlagan holda madaniy xilma-xillik va bag'rikenglikni rivojlantirish maktabgacha ta'limning muhim vazifasi ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, milliy qadriyatlar, madaniy xilma-xillik, bag'rikenglik, tolerantlik, pedagogika

Аннотация: В статье рассматривается проблема формирования культурного многообразия и толерантности через воспитание, основанное на национальных ценностях, в дошкольных образовательных учреждениях. Анализируются: понятие национальных ценностей, формирование толерантности и культурного многообразия у детей дошкольного возраста, методические аспекты создания их гармонии в педагогической среде. Обсуждаются современная образовательная политика Узбекистана, существующий педагогический опыт и практика, а также пути развития толерантности. В заключении подчеркивается, что развитие культурного многообразия и толерантности при сохранении национальных ценностей является важной задачей дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, национальные ценности, культурное многообразие, толерантность, педагогика.

Abstract: The article considers the issue of forming cultural diversity and tolerance through education based on national values in preschool educational institutions. The following are analyzed: the concept of national values, the formation of tolerance and cultural diversity in preschool children, and methodological aspects of creating harmony between them in the pedagogical environment. The current educational policy of Uzbekistan, existing pedagogical experiences and practices are discussed, as well as ways to promote tolerance. In conclusion, it is emphasized that the development of cultural diversity and tolerance while preserving national values is an important task of preschool education.

Keywords: preschool education, national values, cultural diversity, tolerance, pedagogy

Kirish. Global dunyoda rivojlanish, migratsiya, kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishi, turli madaniyatlar bilan yaqindan aloqa bolishi maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan boshlab bolalarda madaniy xilma-xillikni qabul qilish, bag'rikenglik — tolerantlik, boshqalar bilan hamjihatlik tuyg'ularini rivojlantirish zaruratini tug'dirmoqda. Ayniqsa, bolalik davri — shaxsning ma'naviy va ijtimoiy identiteti shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biridir. Shunday ekan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiya va tarbiyaviy muhitni to'g'ri tashkil qilish orqali, milliy

qadriyatlarni saqlagan holda, global madaniy kontekstga tayyor bolalarni tarbiyalash pedagogik jihatdan dolzarb masaladir.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan beri, milliy ma'naviyatni, milliy urf-odat, an'analar, xalq merosini saqlash va yoshlar tarbiyasida ularga asos berish uchun ko'plab dasturlar, maqolalar va pedagogik tajribalar yaratilmoqda. Jumladan, maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar asosida tarbiya berishning amaliy va nazariy jihatlarini tahlil qiluvchi tadqiqotlar mavjud.

Aynan shu kontekstda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar bilan birga madaniy xilma-xillik va bag'rikenglik (tolerantlik) ko'nikmalarini rivojlantirishning zarurligi, imkoniyatlari va muammolari — hozirgi pedagogik va ma'naviy muhit talabi sifatida dolzarbdir.

Globalashuv, kommunikatsiya va axborot texnologiyalarining tez sur'atlarda rivojlanishi, xalqaro migratsiya va madaniy almashinuvlar XXI asr jamiyatlarining kundalik holiga aylanishiga olib keldi. Bunday sharoitda jamiyatda yashovchi har bir inson, shu jumladan bolalar ham, turli madaniy muhitlar bilan muloqot qilishi, ularning turli qadriyatlari va an'alarini ko'rishi tabiiy jarayon hisoblanadi. Shu boisdan, ta'lim tizimi — ayniqsa maktabgacha ta'lim bosqichi — boshidan boshlab yosh avlodni madaniyatlararo muomala, hamjihatlik va bag'rikenglik tamoyillariga mos tarbiyalashi muhimidir.

Maktabgacha yosh davri insonning identiteti, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy ko'nikmalari shakllanadigan eng sezgir davrdir. Bu davrga to'g'ri tashkil etilgan pedagogik muhit bolada milliy o'zlikni saqlagan holda umuminsonga xos hurmat, boshqalarni tushunish va madaniy farqlarga nisbatan ochiqlikni yaratadi. Aksincha, agar bu davrda bolalar o'z madaniy muhitidagi qadriyatlarni bilmay, xurujona yoki stereotip munosabatlar bilan yuzlashsa, kelajakda ijtimoiy ziddiyatlar va identitet muammolari paydo bo'lishi mumkin.

O'zbekiston demokratik va ma'naviy yangilanish jarayonlarida milliy qadriyatlarni asrab-avaylashga katta e'tibor qaratilmoqda. Davlat siyosati va ta'lim islohotlari milliy madaniyat, til va urf-odatlarini yosh avlodga yetkazish, shu bilan birga ularga zamonaviy olamga mos global kompetensiyalarni ham o'rgatishni maqsad qilgan. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar va madaniy xilma-xillik elementlarini uyg'unlashtirish — milliy madaniyatni saqlash va zamonaviy global jamiyatda muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun zarur.

Adabiyotlarni tizimli tahlil qilganda uch asosiy yo'nalish ajralib turadi: 1). milliy qadriyatlarni tarbiya qilish nazariy asoslari va usullari; 2). madaniy xilma-xillik va bag'rikenglikni tarbiyalash pedagogikasi; 3). O'zbekiston kontekstidagi amaliy tadqiqotlar va siyosiy-huquqiy hujjatlar.

Maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlarni o'rgatish bo'yicha O'zbekiston olimlari ko'p yillardan buyon tadqiqotlar olib borib kelmoqda. Xolboyeva S. (2025) o'z tadqiqotlarida milliy qadriyatlar — xalq og'zaki ijodi, an'ana va urf-odatlar, milliy o'yinlar, badiiy meros — bolalarning ijtimoiy-axloqiy rivojlanishida asosiy manba bo'lib xizmat qilishini ta'kidlaydi. Olimaning fikricha, maktabgacha yoshdagi bolada milliy identitetni shakllantirish ularning kelajakdagi fuqarolik madaniyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Shamshidinova M.F. (2020) esa maktab va maktabgacha ta'limni solishtiruvchi tadqiqotlarida milliy tarbiya tizimining tarixiy, psixologik va pedagogik asoslarini yoritadi. U milliy qadriyatlar o'rgatilganda quyidagi omillar eng muhimligini qayd etadi:

- Tarbiyachi shaxsining madaniy namunasi;
- ta'lim muhitidagi estetik va milliy ruh;
- nutq, kiyim, odob-axloq kabi ma'naviy elementlar bilan tanishuv;
- milliy o'yinlarning rivojlantiruvchi xususiyatlari;

Mamadaminova (2021) esa maktabgacha ta'limning umumiy rivojlanishidagi milliy madaniy kontekstni o'rganib, ta'lim mazmuniga mahalliy qadriyatlar integratsiyasi ijtimoiy-emotsional rivojlanishga katta ta'sir qilishini ko'rsatgan.

Chet el manbalarida (Banks, 2015; Matsumoto, 2019) milliy madaniyatni o'rgatish madaniy ong, o'zlikni anglash va tolerantlikning boshlang'ich sharti sifatida talqin qilinadi. Ularning nazariyasiga ko'ra, o'z madaniyatini bilgan bola boshqa madaniyatlarni ham osonroq qabul qiladi — bu g'oya O'zbekiston olimlarining qarashlari bilan uyg'unlashadi.

Milliy qadriyatlar ta'limi. Maktabgacha ta'lim va maktab darajasida milliy qadriyatlarni o'rgatish bo'yicha O'zbekistonda bir qator olimlar va amaliyotchilar tadqiqotlar olib borgan. Ularning fikricha, milliy ertaklar, xalq o'yinlari, an'anaviy badiiy ijod, bayramlar bolalarning ma'naviy va estetik tarbiyasida muhim vositadir [1]. Milliy qadriyatlar bolalarga identitetni, o'z millati va tarixiga nisbatan g'urur tuyg'usini berishda yordam qiladi.

Madaniy xilma-xillik va bag'rikenglik. Xorijiy adabiyotlarda madaniy xilma-xillikni tarbiyalash ko'pincha madaniyatlararo kompetensiyalar va ijtimoiy-emotsional o'qitish nuqtai nazaridan o'rganilgan. Maktabgacha bosqichda empatiya, muloqot, murosaga kelish kabi ko'nikmalar o'yin metodlari orqali effektiv shakllanishi ta'kidlanadi. Shu yo'nalishdagi mamlakatlar tajribasi O'zbekiston pedagogik amaliyotlariga metodologik ilhom beradi.

O'zbekiston konteksti. O'zbekistonlik tadqiqotchilar maktabgacha ta'lim tizimining holatini tahlil qilib, milliy-ma'naviy tarbiya va zamonaviy kompetensiyalarni uyg'unlashtirishga ehtiyoj borligini ko'rsatganlar. Hujjatlar va ta'lim siyosati tashkilotlarga milliy qadriyatlar asosidagi tarbiyani amalga oshirishni buyuradi, lekin amaliy metodlar va pedagogik resurslar yetarli emasligi haqida ham qayd etilgan.

O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi bo'yicha amaliy tadqiqotlar

Maktabgacha ta'lim tizimidagi o'zgarishlar “Ilk qadam” davlat dasturi (2018–2019-yillar), “Maktabgacha va maktab ta'limini rivojlantirish strategiyasi – 2030” hujjatlari bilan bog'liq.

Mahalliy tadqiqotlar quyidagi yutuqlarni aniqlagan:

Maktabgacha ta'lim vazirligi (2021–2023) ma'lumotlariga ko'ra, milliy o'yinlar, xalq ertaklari, milliy bayramlar bolalarda mehr-oqibat, hamkorlik, hurmat kabi ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni kuchaytiradi.

Avloniy nomidagi tadqiqotlar instituti (2020) o'tkazgan monitoring natijalarida pedagoglarning 60% milliy qadriyatlarga oid metodik materiallar yetishmasligi sababli darslarda to'liq imkoniyatlardan foydalana olmayotgani aytiladi.

Nazarova (2022) madaniy xilma-xillikni o'rgatishda multimediyadan foydalanish bolalarning 30–40% faolroq ishtirok etishiga sabab bo'lishini aniqlagan.

Milliy qadriyatlar va madaniy xilma-xillik — qarama-qarshilik emas, to'ldiruvchanlik. Ko'plab tadqiqotlar ko'rsatganidek, milliy qadriyatlarni mustahkam o'rgatish bolalarda identitet tuyg'usini oshiradi; bu esa boshqa madaniyatlarni tushunish va hurmat qilish uchun mustahkam poydevor bo'la oladi[6]. Milliy identiteti barqaror bo'lgan bola boshqa madaniyatlarning noyob tomonlariga ham ochiqlik bilan qaraydi, chunki u o'zligini yo'qotish xavfini sezmaydi.

Pedagogik usullar. O'yin, hikoya (ertak), rolli mashg'ulotlar va bayram tadbirlari — maktabgacha ta'limda eng samarali vositalar hisoblanadi. Masalan, milliy ertaklar orqali axloqiy qadriyatlar berilsa, ularni boshqa mamlakatlar ertaklari bilan solishtirish bolada qiyosiy fikrlash va madaniyatlararo hurmatni rivojlantiradi. Multimediali materiallar va interfaol o'yinlar esa texnologiya bilan bog'langan global kompetensiyalarni ham rivojlantiradi.

Natija. Milliy qadriyatlarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida uyg'un va ongli tarzda joriy etish bolalarda milliy identitetni mustahkamlashga yordam beradi; bu esa madaniyatlararo o'zaro hurmat va bag'rikenglikni rivojlantirish uchun ishonchli baza hisoblanadi.

Madaniy xilma-xillik va bag'rikenglikni shakllantirishda pedagogik texnologiyalar — o'yin, ertak, bayram tadbirlari, inglizcha/lug'at orqali boshqa madaniyatlar haqidagi sodda ma'lumotlar va multimedial resurslar samarali.

Ushbu yo'nalishda samarani oshirish uchun pedagoglarning malakasi, metodik qo'llanmalar, ota-ona hamkorligi va tashkilot darajasida rejalashtirilgan madaniy tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va tavsiyalar. Maktabgacha ta'lim bosqichida milliy qadriyatlarni saqlagan holda madaniy xilma-xillik va bag'rikenglikni tarbiyalash — zamonaviy pedagogikaning ustuvor vazifasi. Ushbu jarayon muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun quyidagi tavsiyalarni taklif etamiz:

1. Integrativ metodik paketlar ishlab chiqilsin. Milliy ertaklar, xalq o'yinlari, bayram tadbirlari va madaniyatlararo o'yinlar asosida dars modullari yaratilishi kerak. Har bir modulda maqsad, o'quv-tarbiyaviy topshiriqlar, pedagogik texnologiyalar va baholash mezonlari ko'rsatilsin.

2. Pedagoglarni qayta tayyorlash. Maktabgacha pedagogika kurslarida madaniyatlararo kompetensiyalar, ijtimoiy-emotsional o'qitish va inklyuziv metodikalar bo'yicha maxsus treninglar tashkil qilinsin.

Agar yuqoridagi tavsiyalar amalga oshirilsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarni milliy ma'naviyatga ega, ammo global dunyoda ham bemalol fikrlay oladigan, bag'rikeng va madaniyatlararo hurmatli shaxslar qilib tarbiyalashga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish" — Xolboyova Sarvinoz Ikrom qizi. 2025.

2. "Maktab va maktabgacha ta'limda milliy tarbiya va qadriyatlar" — maqola (muallif MF Shamshidinovna va boshqalar).

3. "The Role of Pre-School Education in the Child's Development and Analysis of Current Pre-School Education System in Uzbekistan" — Nigora Mamadaminova. 2021.

4. "XXI asrda global integratsiya, madaniy xilma-xillik va axborot oqimining tez oshishi sharoitida ta'lim tizimi jamiyatda bag'rikenglik va tolerantlik" — maqola. 2025.

5. "Ingliz tili darslarida madaniyatlararo bag'rikenglik kompetensiyasini shakllantirishda xorijiy tajribalar va uni ommalashtirish"

6. Xolboyeva S.I. (2025). *Maktabgacha ta'limda milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish* — maqola.

7. Valiyeva F.R., Sharipova G.N. Innovative technologies in improving the management of preschool educational organizations//International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.94 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 05 2022

8. Abdullayeva N.Sh. Leader competency and its specific characteristics in managing the school education system// American Journal Of Social Sciences And Humanity Research eISSN:2771-2141Pages:152-158|Crossref DOI:https://doi.org/10.37547/ajsshr/Volume04Issue02-23 Published Date: 2024-02-29http://theusajournals.com/index.php/ajsshr/article/view/2548

9. Abdullayeva N.Sh. Improving the preschool education system on the basis of cluster technologies// Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation, B. 36872-36886 2021 y